

Tavoitteena psykologinen ymmärtäminen

■ Kia Aarnio

Haluan kiittää Leo Näreahoa hänen kiinnostuksestaan väitöskirjaani *Paranormal, supernatural, magical, and religious beliefs* kohtaan ja hänen esittämistään kiinnostavista kommenteista (s. 55–58).

Näreaho kirjoittaa, että minun olisi ollut parempi määritellä paranormaaleiksi ilmiöt, a) joita yksikään tämänhetkinen tieteellinen teoria ei selitä, b) joita ei voi selittää tieteellisesti ilman huomattavia muutoksia muualla tieteen teorioissa ja c) jotka rikkovat odotuksiamme siitä, miten tietentyypiset oliot normaalisti käyttäytyvät. Näistä ainoastaan jälkimmäistä hän pitää paranormaalien uskomusten määritelmäämme kuuluvana kriteerinä. Nähdäkseni kuitenkin myös kohdat a) ja b) ovat sisäänrakennettu määritelmäämme, jonka mukaan paranormaaleissa uskomuksissa sekoittuu fyysisten, mentaalisten

ja biologisten entiteettien/prosessien ydinominaisuudet. Tämän hetkiset varteenotettavat tieteelliset teoriat eivät nimittäin selitä ilmiötä, jossa fyysinen, mentaalinen ja biologinen ydintieto sekaantuu. Tällaisten ilmiöiden olemassaoloa ei voida todistaa ilman, että todistamisesta seuraisi huomattavia muutoksia tieteeseen. Jos ihmiseltä löydetään kuudes aisti tai kyky siirtää mielellä vuoria, tai jos koneelle pystytään rakentamaan aidosti intentionaalinen mieli (ilman, että sillä on muita elollisen organismin ominaisuuksia), joudumme toki muotoilemaan uudelleen paranormaalien uskomusten määritelmäämme. Itse asiassa minkä tahansa asian tieteellinen määritelmä sisältää oletuksen, että määritelmä voi muuttua, jos tieteellinen tieto asiasta muuttuu radikaalisti, eikä tällaista oletusta eksplikoida määritelmässä.

Kokonaan toinen kysymys on rajankäynti fyy-

sisten, mentaalisten ja biologisten prosessien välillä, johon liittyvät kysymykset esimerkiksi virusten tai robottien elollisuudesta tai elottomuudesta. Näistä kysymyksistä ei vallitse yhtenäistä tieteellistä käsitystä. Näin ollen viruksia ja (tulevaisuuden kehittyneimpiä) robotteja voidaan pitää elollisina tai elottomina, eikä kyse ole lainkaan virheestä vaan erilaisista tavoista määritellä ”elollinen”. On kuitenkin syytä painottaa, että paranormaalien uskomusten määritelmämme rajautuu vain *ydintietoa* koskeviin kategoriavirheisiin. Vaikka ydintiedon käsite vaatii vielä tutkimusta ja täsmennystä, on varmaa, ettei tieto viruksista, roboteista ja kvanttimekaniikan ihmeellisyyksistä sisälly ihmisen ydintietoon – joka siis kehittyi jo reilusti ennen kouluikää. Ydintieto sisältää vain käsityksiä elottoman, elollisen ja psyykkisen maailman keskeisimmistä eli niin sanotuista ydinominaisuuksista (mm. tahto, tieto, itsenäinen liike, itsenäinen olemassaolo).

Osan uskonnollisista uskomuksista määrittelemme samoin kuin paranormaalit uskomukset, kuten Näreaho tutkimustamme referoikin. Pidetäänhän kristinuskossakin uskoa Jumalaan nimenomaan *uskon* asiana, jota ei voi todistaa oikeaksi tai vääräksi (ainakaan tässä elämässä). En tietenkään vähättele tai kiellä uskonnollisten uskomusten roolia ihmisten elämässä, päinvastoin. En vain pidä Jumalan olemassaoloa *tieteellisesti* todistettuna tietona, vaan uskomuksena. Näreaho epäilee, ettei Jumalan olemassaolon pitäminen lähtökohtaisesti epätotena kuuluisi ”tällaisen työn luonteeseen”. Mielestäni tieteellisen työn luonteeseen kuuluu pitää asioita todistamattomina, kunnes ne voidaan todistaa tieteellisesti. Väitöskirjani tarkoituksena ei kuitenkaan ole Jumalan totuusarvon analysointi.

Määritelmämme pohjaa lasten kognitiivisen kehityksen psykologisiin teorioihin. Näissä teorioissa käytetään termiä ”kategoriavirheet” vaikka myös Näreahon esittämä ”kategoriyliytykset” sopisi niille. Virheellisiä nämä kategorioiden ylitykset ovat vuosisatojen aikana kertyneen tieteellisen tiedon mukaisesti, ja kuten yllä mainitsin, fyysistä, mentaalista ja biologista ydintietoa sekoittavia entiteettejä tai prosesseja ei toistaiseksi ole osoitettu tosiksi. On normaali-

lin tieteellisen käytännön mukaista ottaa tutkimuksen lähtökohdaksi oletus, jota aiempi tutkimus varsin yksiselitteisesti puoltaa. Tieteen periaatteiden mukaisesti mikään ei kuitenkaan koskaan ole lopullista tietoa. Siten on mahdollista, että osa määritelmämme mukaisista paranormaaleista uskomuksista vielä joskus osoitetaan tosiksi. Tällä hetkellä tieteellisesti riittävää näyttöä ei ole, eikä Näreahokaan sellaista tarjota. Kuitenkin huomautan, että lause jonka mukaan Näreaho olettaa meidän pitävän paranormaaleja uskomuksia epätotena (”But these kinds of definitions do not differentiate paranormal beliefs from other false beliefs”) on irrotettu asiayhteydestään. Lauseen edellä kuvattiin, että paranormaalit uskomukset on aiemmin määritelty vain virheelliseksi käsityksiksi maailmasta. Me väitämme, että paranormaalit uskomukset eivät ole rinnastettavissa mihin tahansa virheelliseen (tai virheettömään) uskomukseen, vaan niillä on oma erityisluonteensa.

Olen Näreahon kanssa eri mieltä evoluution kyvyttömyydestä tuottaa epätosia uskomuksia, sillä evoluutio ei ylipäätään tuota uskomuksia. Se tuottaa tiedonkäsittelytapoja ja taipumuksia kiinnittää joihinkin asioihin huomiota enemmän kuin toisiin. Lisäksi nämä tiedonkäsittelytavat eivät liity suoraan tosi–epätosi-erotteluihin, vaan yksilön ja lajin hyvinvointiin (hyvä–paha- ja turvallinen–vaarallinen-arvioihin). Nämä psyykkiset prosessit tuottavat paljon epätosia uskomuksia ennen kuin kognitiiviset prosessit ovat riittävän kehittyneet, kuten Näreaho itsekin toteaa (esim. lasten usko siihen, että kaikella on tarkoitus ja että planeetat ovat eläviä olioita).

Kognitiivinen psykologia ja erityisesti evoluutiopsykologia ovat Näreahon mukaan osa luonnontieteellistä, naturalistista tutkimusohjelmaa, jossa selittävät tekijät voivat olla vain materiaalisia ominaisuuksia tai tapahtumia. Tätä väitettä en allekirjoita, sillä psykologiassa ollaan kiinnostuneita nimenomaan psyykkisistä selittäjistä, joita ei ainakaan toistaiseksi voida kuvata aineen ominaisuuksilla. Sama pätee muihinkin tieteisiin. Kemiaalisia tapahtumia selitetään kemiallisilla selityksillä siitä huolimatta, että hyväksytään niiden taustalla olevan fysikaali-

set tapahtumat. Kyse on siitä, mikä onärkevin kuvauksen ja selittämisen taso.

Lopuksi korostan, että tutkimuksissamme olemme olleet kiinnostuneita ihmisistä, joilla on uskomuksia, ja olemme pyrkineet selvittämään heidän persoonallisuuttaan, arvojaan ja ajattelutapojaan. Käsitteenmäärittely oli toki keskeinen osa väitöskirjaani, mutta määrittelyn jälkeen pääpaino työssäni oli uskojen psykologinen ymmärtäminen. Sellaisessa tutkimuksessa on tutkijan kannalta epäoleellista, mikä on

uskomusten totuusarvo. En siis näe eroa Näreahon kuvaileman haastattelututkijan ja kaltaiseni kyselylomakkeita käyttävän tutkijan suhteen uskomusten totuusarvon kannalta. Myös haastattelijatutkijan täytyy määrittellä tutkimansa paranormaalit uskomukset muista uskomuksista ja muusta tiedosta erillisiksi.

Kirjoittaja on psykologian tohtori, joka väitteli Helsingin yliopistossa lokakuussa 2007.